

Рецензія
на дисертаційну роботу Торопової Дарії Дмитрівни
на тему: «Організаційно-економічні аспекти забезпечення
комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії
України», що подана на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 051 «Економіка»
(галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Наразі в Україні спостерігається наростання загрозливих явищ у бізнес-середовищі функціонуванні вітчизняних суб'єктів господарювання, адже всі без виключення сектори економіки потерпають від нещадного впливу військової агресії, яка посилила існуючі проблеми та нівелювала можливості підприємств щодо виходу з коронавірусної кризи. У вкрай складному становищі опинилися і підприємства туристичної індустрії, оскільки в умовах фактичного знищення значної частини унікальних природних і культурно-історичних об'єктів та загалом терору, викликаного активними бойовими діями, їх робота практично зупинилася. При неможливості задовольнити ключову вимогу туристів щодо безпечного знаходження на території країни іноземний потік громадян значно скоротився, тоді як українці часто просто не мають можливостей для здійснення регулярних подорожей країною.

За цих умов комплексний розвиток підприємств туристичної галузі повинен ґрунтуватися на ефективній системі заходів з необхідним правовим, економічним, організаційним та інформаційним забезпеченням, виділенням основних джерел виникнення небезпеки, розробленні ефективних механізмів їх нейтралізації та забезпечення досягнення економічних інтересів. Разом з цим зважаючи на вкрай складні умови для функціонування та обмеженість власного потенціалу підприємств туристичної індустрії доцільним є створення сприятливого середовища для їх ефективної співпраці в напрямі формування підґрунтя для стабільного розвитку в поствоєнний період.

Тому, наукове опрацювання Тороповою Д. Д. питання щодо комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії, що ґрунтується на розвитку партнерських комунікацій, в умовах сучасного стану України є досить актуальним та викликає суттєвий інтерес до даної тематики.

У дисертаційній роботі авторкою поглиблено концептуальні засади, удосконалено методичні підходи і сформовано практичні положення щодо забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії в умовах пануючих у світі процесів глобалізації, гуманізації, екологізації, цифровізації, безпеки та інституціоналізації. Розроблений дисертанткою інструментарій щодо забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії дозволить сформувати ефективну систему їх зростання відповідно до зміни цінностей туристів та моделей споживання туристичних послуг і якісно підвищити результативність організаційних підходів до

трансформації інституційної інфраструктури комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії.

Враховуючи визначене вище вважаю, що дисертаційна робота Торопової Дарії Дмитрівни, за переліком поставлених завдань та отриманими результатами є важливим кроком у розробленні методологічних засад щодо забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України. Відтак робота є актуальною і має суттєве наукове значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами

Наукові результати і висновки дисертаційного дослідження використано при виконанні ініціативної науково-дослідної роботи на базі Українського державного університету залізничного транспорту за темою «Організаційно-економічні засади розвитку підприємств туристичної індустрії України» (номер державної реєстрації № 0121U110460), де автором розкрито теоретичні положення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії та запропоновано концептуальний підхід щодо забезпечення їх комплементарного зростання.

Теоретичні положення дисертаційної роботи використано при виконанні наукових досліджень Харківського національного університету будівництва та архітектури за темою «Соціокультурні та організаційно-управлінські драйвери реалізації стратегії розвитку бізнесу в Україні» (номер державної реєстрації № 0121U100519), де автором розкрито напрями та інструменти інституційно-інфраструктурного забезпечення розвитку підприємств туристичної індустрії.

Дисертація виконувалася відповідно до основних положень Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р), Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення та висновки дисертаційної роботи отримані в результаті використання системи загальнонаукових, спеціальних методів і прийомів дослідження, а саме: порівняльного аналізу і графічного методу; систематизації і класифікації; логіко-діалектичного; методу моделювання; абстрактно-логічного; структурно-функціонального; методів аналогії та конкретизації; морфологічного аналізу; експертного і розрахунково-аналітичного.

Висновки авторки є логічним завершенням і загальним підсумком

здійснених досліджень. Зміст дисертації Торопової Д. Д. свідчить про достатнє володіння дисертанткою методами економічних досліджень, що дозволило їй здійснити глибокий аналіз тенденцій успішного розвитку підприємств туристичної галузі і виявити існуючі протиріччя, сформулювати дієві пропозиції щодо цифровізації даного сектору та реалізації проєктів, спрямованих на покращення комунікацій з клієнтами та партнерами, а також сформулювати сучасне маркетингове інформаційне середовище, здатне забезпечити ефективне господарювання суб'єктів туристичного бізнесу за рахунок відстеження ринкових змін і оперативного реагування на них та розробити дієвий теоретико-методологічний базис забезпечення реалізації стратегічних планів щодо комплементарного розвитку вітчизняної туристичної індустрії.

Дослідження насичене ілюстративним та табличним матеріалом, що полегшує сприйняття роботи, а також свідчить про обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, зроблених авторкою.

Про значний рівень обґрунтованості положень дисертації дозволяють стверджувати нижче зазначені її теоретичні та прикладні розробки, пропозиції і висновки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито сутність наукової задачі та проаналізовано сучасний стан її вирішення, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано наукову новизну й практичне значення отриманих результатів. Обрана мета дослідження відповідає його темі, чітко сформульована, конкретизована у наукових задачах, що дозволило логічно побудувати структуру роботи.

У першому розділі «Світова практика і перспективи розвитку підприємств туристичної України»: проаналізовано глобальні імперативи розвитку підприємств туристичної індустрії та констатовано, що діяльність підприємств туристичної індустрії є вкрай чутливою до різного роду потрясінь, за рахунок чого окреслено імперативи розвитку підприємств туристичної індустрії та охарактеризовано їх вплив на процеси економічного зростання туристичної галузі (стор. 29-55); досліджено стан і тенденції розвитку підприємств туристичної індустрії України (стор. 56-79); ідентифіковано чинники та умови розвитку підприємств туристичної індустрії України в контексті поглиблення їх міжгалузевого співробітництва (стор. 80-103), що дозволило систематизувати за змістовною ознакою чинники мотиватори і бар'єри такої співпраці та обґрунтувати доцільність поглиблення міжгалузевих зв'язків підприємств туристичної індустрії.

У другому розділі «Концептуальні аспекти забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України» досліджено теоретичні основи забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України; вивчено підходи до стимулювання якісних змін у даному секторі і на цій основі доведено, що в умовах посилення дестабілізаційного впливу зовнішніх загроз, пов'язаних, насамперед, з поширенням пандемії коронавірусу, соціальною ізоляцією країн та ускладненням перетину кордону, а надалі і початком війни в країні,

забезпечити розвиток туристичної індустрії можливо лише шляхом реалізації дієвих механізмів та інструментарію забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України (стор. 106-125). З метою визначення наявних у підприємств туристичної індустрії можливостей для стимулювання прогресивних змін проведено оцінювання рівня розвитку туристичної сфери і розроблено концепцію забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України на основі партнерства зацікавлених сторін і формування ними комплементарних активів. Розкрито мету, напрями і завдання з формування та реалізації потенціалу комплементарних активів (стор. 126-148). Проаналізовано генезис ринку туристичних послуг та ідентифіковано трансформацію цінностей, поведінки туристів та моделей споживання туристичних послуг, що стало базисом розроблення механізму реалізації потенціалу комплементарної співпраці підприємств туристичної індустрії, в межах якого визначено суб'єктів та розкрито зміст комплементарних зв'язків, спрямованих на забезпечення співгенерування цінностей для туристів у процесі надання послуг екологічного, цифрового та автентичного туризму (стор. 149-182).

Третій розділ «Організаційно-економічні інструменти забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України» присвячено формуванню пропозицій щодо інституційного та інноваційно-інвестиційного забезпечення зростання туристичних підприємств. Зокрема досліджено процеси розбудови інституційної інфраструктури забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України, що дозволило виділити недоліки інституційного забезпечення у сфері туризму і розробити положення щодо удосконалення інституційної інфраструктури туризму шляхом створення системи компетентнісно-координаційних центрів комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії. Визначено принципи функціонування компетентнісно-координаційних центрів комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії та розкрито їх головні функції та окреслено напрями діяльності центрів (стор. 186-210). Доведено необхідність трансформації інноваційної складової у наданні туристичних послуг у зв'язку з пануванням у світі процесів цифровізації, інформатизації та інтелектуалізації і на цій основі розроблено систему забезпечення комплементарності інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств туристичної індустрії, що розкриває процес формування та реалізації спільних інноваційно-інвестиційних проєктів і стратегії розвитку комплементарних зв'язків (адаптивної, довірчої, прогресивної). Сформовано індикативну модель оцінювання ризиків інноваційно-інвестиційного проєктів в межах комплементарного партнерства підприємств туристичної індустрії, яка дозволить ідентифікувати ризики і розробити пакет превентивних контрзаходів (стор. 211-238). Виділено омніканальні сервіси, а саме дослідження туристичного ринку, забезпечення взаємодії бізнес-партнерів і маркетингового управління реалізацією спільних проєктів розвитку підприємств туристичної індустрії, що покладено в основу моделі формування маркетингового інформаційного середовища для ефективної

комунікації підприємств туристичної індустрії у процесі реалізації проєктів їх комплементарного розвитку (стор. 239-257).

За сукупністю та рівнем викладення наукових положень дисертаційну роботу Торопової Дарії Дмитрівни можна оцінити як закінчене дослідження з вагомими науковими результатами, які є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна, отримана в дисертаційній роботі

1. З метою розроблення базису для визначення напрямів та цілей розвитку підприємств туристичної індустрії відповідно до глобальних трансформаційних змін у середовищі їх функціонування Тороповою Д. Д. удосконалено категоріальний апарат процесу забезпечення розвитку підприємств туристичної індустрії, який доповнено авторським визначенням категорії «комплементарний розвиток підприємств туристичної індустрії» як процесу якісної трансформації підприємств туристичного сектору, реалізованої за рахунок формування та використання комплементарного потенціалу суб'єктів господарювання і застосування його інструментарію у процесі підтримки партнерських комунікацій (стор. 122-126);

2. Для вирішення завдань забезпечення якісної трансформації підприємств туристичної індустрії на основі розвитку партнерства між учасниками ринку надання туристичних послуг удосконалено концепцію забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії, яка ґрунтується на формуванні комплементарних активів (імерсивність комунікацій, омніканальність управління процесами, спільний проєктний потенціал і відкритість інноваційних систем, стійкість моделей споживання, мультифункціональні команди, персоналізована споживча цінність) і послідовно розкриває мету, напрями та завдання щодо генерування та реалізації потенціалу комплементарної співпраці (стор. 142-149);

3. Орієнтуючись на актуальність вирішення проблем адаптації напрямів та інструментів розвитку підприємств туристичної індустрії відповідно до зміни цінностей туристів і моделей споживання туристичних послуг, розроблено механізм реалізації потенціалу комплементарної співпраці підприємств туристичної індустрії, що розкриває суб'єктів та зміст комплементарних зв'язків, спрямованих на співгенерування цінностей для туристів у процесі надання послуг екологічного, цифрового та автентичного туризму (стор. 175-182).

4. Реалізуючи інституційний напрямок активізації і підвищення ефективності роботи туристичного сектора удосконалено організаційний підхід до трансформації інституційної інфраструктури комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії, що ґрунтується на розбудові системи компетентісно-координаційних центрів та встановлено цілі та принципи їх формування, ключові функції та напрями діяльності (стор. 201-210).

5. Зважаючи на необхідність активізації інноваційно-інвестиційної

діяльності та створення конкурентних переваг суб'єктів комплементарної співпраці розроблено систему забезпечення комплементарності інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств туристичної індустрії, що розкриває процес формування та реалізації спільних інноваційно-інвестиційних проєктів і стратегії розвитку комплементарних зв'язків (адаптивної, довірчої, прогресивної) під час інноваційно-інвестиційної співпраці підприємств туристичної індустрії (стор. 218-239).

6. Для створення ефективних комунікацій у процесі реалізації проєктів комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії розроблено модель формування маркетингового інформаційного середовища підприємств туристичної індустрії, що передбачає створення спільних маркетингових омніканальних сервісів дослідження туристичного ринку, забезпечення взаємодії бізнес-партнерів і маркетингового управління реалізацією спільних проєктів розвитку підприємств туристичної індустрії (стор. 244-257).

7. З метою ґрунтовного вибору інструментів забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної галузі України в умовах поствоєнного відновлення систематизовано проблеми розвитку підприємств туристичної індустрії України. Дана класифікація передбачає виділення проблем опосередкованого і прямого впливу та консолідацію останніх в такі групи, як інституційні, економічні, інфраструктурні, екологічні, соціальні, маркетингово-інформаційні та безпекові (стор. 76-80).

8. Розвинуто класифікацію чинників розвитку підприємств туристичної індустрії, в якій систематизовано за змістовною ознакою різновиди чинників мотиваторів і бар'єрів забезпечення міжгалузевої співпраці суб'єктів господарювання у сфері туризму, що сприяє підвищенню ефективності міжгалузевих зв'язків у процесі створення і реалізації туристичних продуктів (стор. 100-103).

Особистий внесок здобувачки

Усі результати отримано дисертанткою особисто або за безпосередньої участі. Дисертаційна робота є завершеним дослідженням, виконаним авторкою самостійно відповідно до програми спланованих, проведених і узагальнених досліджень.

Практичне значення отриманих результатів

Розроблені в дисертації теоретико-методичні положення і практичні рекомендації можуть бути використані в процесі обґрунтування та реалізації напрямів розвитку підприємств туристичної індустрії України, а також формування комунікаційного середовища їх ефективної співпраці. Сукупність отриманих наукових положень доведено до рівня методичних рекомендацій і прикладного інструментарію, практичне застосування яких дозволить стимулювати процеси комплементарного розвитку підприємств

туристичної індустрії країни.

Результати дисертаційного дослідження отримали практичне застосування. Зокрема пропозиції щодо трансформації інституційної інфраструктури комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії застосовуються в діяльності Харківської районної ради Харківської області (акт впровадження № 02-18/54 від 18 вересня 2023 р.), модель формування маркетингового інформаційного середовища підприємств туристичної індустрії використано в діяльності туристичного агентства «Fiesta Travel» (акт про впровадження № 17/11 від 15 листопада 2023 р.).

Теоретичні та практичні розробки, запропоновані в дисертації, використовуються в навчальному процесі Українського державного університету залізничного транспорту при викладанні дисциплін «Організація туристичної діяльності», «Організація маркетингової діяльності в туризмі», «Інноваційний розвиток підприємств», «Економіка і організація інноваційної діяльності», «Управління бізнес-процесами», «Міжнародна економіка», «Інвестування», «Управління проектами» і при виконанні кваліфікаційних робіт, що підтверджується актом впровадження від 18 грудня 2023 р.

Мова і стиль дисертаційної роботи

Робота написана чітко, грамотно, виразно, строгою науковою мовою. Наукова новизна, висновки, пропозиції і рекомендації мають достатній рівень обґрунтованості, супроводжуються методичним і статистичним матеріалом. Стиль викладення матеріалу відповідає вимогам до наукових праць, а зміст роботи висвітлює основні результати наукових досліджень авторки. Суттєвих зауважень щодо правопису немає. У дисертації та наукових публікаціях Торопової Д. Д. відсутні порушення академічної доброчесності.

Оцінка повноти викладення дослідження в опублікованих роботах

Теоретичні положення та методичні рекомендації, викладені в дисертації, знайшли достатнє висвітлення в опублікованих за темою дослідження наукових працях.

Основні положення і висновки дисертаційної роботи викладено в 21 науковій праці, серед яких: 2 колективні монографії; 6 статей у наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав; 12 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг наукових праць складає 5,6 друк. арк., з них особисто автору належать 4,7 друк. арк.

Основні положення і результати дослідження пройшли апробацію на 9 Міжнародних і 3 Всеукраїнських науково-практичних конференціях: Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді (Харків, 2020); Світовий та вітчизняний досвід функціонування туристичних дестинацій (Харків, 2020); Теоретичні та практичні питання узгодження інтересів розвитку територіальної системи

(Харків, 2020); Розвиток туристичної галузі та індустрії гостинності: проблеми, перспективи, конкурентоздатність (Дніпро, 2021); Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика (Харків, 2021); Виклики та перспективи соціально-економічного розвитку залізничного транспорту – УКРПРОФЗТ 2021 (Київ, 2021); Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні (Вінниця, 2022); Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика (Харків, 2022); Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами (Київ, 2023); Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика (Харків, 2023); Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики (Одеса, 2023); Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України (Харків, 2023).

Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертація Торопової Д. Д. складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 320 сторінок, у т. ч. основний текст займає 230 сторінок. Матеріали дисертації проілюстровано 77 рисунками, 15 таблицями та містять 5 додатків. Список використаних джерел налічує 376 найменувань.

Логіка дисертаційного дослідження підпорядкована поставленій меті та завданням, визначає структуру роботи. Структура дисертаційної роботи узгоджується з назвою, метою та завданнями дослідження, її оформлення відповідає чинним вимогам, наукові положення викладено конкретно, логічно, висновки і рекомендації ґрунтуються на результатах авторських досліджень проблеми.

Проведене дисертанткою дослідження свідчить про широку обізнаність авторки з науковими працями вітчизняних і закордонних науковців, якими вивчалися питання забезпечення розвитку підприємств туристичної індустрії і реалізації ними потенціалу партнерської співпраці.

Розроблені Тороповою Д. Д. теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації достатньо деталізовані і в більшості доведені до рівня практичного використання.

Окремі дискусійні питання і зауваження

Незважаючи на вагомість отриманих наукових результатів для вирішення проблеми забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії, роботі притаманні певні дискусійні положення, що полягають в наступному:

– робота мала б ще більше переваг та ґрунтовніше розкрила питання чинників впливу на туристичну галузь, якщо б авторка приділила увагу детальному розгляду такого чинника як «цільовий напрям споживача» (стор. 80-103);

– у процесі відображення результатів розроблення концепції забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії, на рисунку 2.12 доцільно було б наглядно визначити та відокремити вплив державної політики на функціонування туристичної сфери, що суттєво впливає на інтенсивність її розвитку (стор. 145-149);

– науковий інтерес викликають пропозиції дисертантки, що стосуються визначення поняття «комплементарності», які сформовано на основі ґрунтовного дослідження напрацювань вітчизняних науковців. Поряд з цим робота значно виграла, якщо були б досліджені праці й закордонних авторів;

– позитивне враження справляє розкрита на стор. 221-230 модель формування та реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів в межах комплементарного партнерства підприємств туристичної індустрії. Для забезпечення ефективної реалізації даної моделі доцільно було б встановити зворотні зв'язки між її складовими, такими, як етапи реалізації проєкту (рис. 3.12).

Втім, зазначені дискусійні положення і зауваження не зменшують вагомості наукових результатів дослідження та загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Торопової Дарії Дмитрівни на тему: «Організаційно-економічні аспекти забезпечення комплементарного розвитку підприємств туристичної індустрії України» повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», заслуговує позитивної оцінки, а здобувачка, Торопова Дарія Дмитрівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки).

Рецензент:

доцент кафедри «Економіка та управління виробничим і комерційним бізнесом»

Українського державного університету залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України,
к.е.н., доцент

Особистий підпис
свідчую _____ 20__ р.
Завідуючий канцелярією
УкрДУЗТ

Ірина ВОЛОВЕЛЬСЬКА

Ірина Воловельська